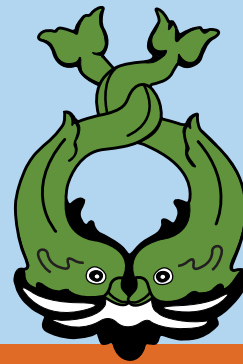

Gemeente Texel

.txl

Archeologie Texel

1

Graven naar Friese vorsten

Archeologisch onderzoek in de historische kern

van Den Burg, gemeente Texel

Tussen eind september en begin november 2017 is een grootschalige opgraving uitgevoerd langs de Groeneplaats in het historische centrum van Den Burg op Texel. De directe aanleiding was het plan van de gemeente om dit deel van het centrum opnieuw te ontwikkelen. Het gemeentehuis uit 1967 werd gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw met winkels, horeca en woningen. Het plangebied viel voor een groot deel binnen een archeologisch rijksmonument, waarbinnen de dichtgegooide grachten van een middeleeuwse ringwalburg aanwezig zijn. Naast deze overblijfselen werden tamelijk onverwachts ook veel resten gevonden uit de tijd dat hier het Agnietenklooster lag.

De opgraving langs de Groenplaats in volle gang. Op de voorgrond worden doorsnedes door grachten en andere sporen gemaakt. Op de achtergrond de Burghkerk.

Foto van Karl Hermann Jacob-Friesen in uniform, de Ortskommandant van Texel die in de Tweede Wereldoorlog voor het eerst archeologisch onderzoek in Den Burg uitvoerde.

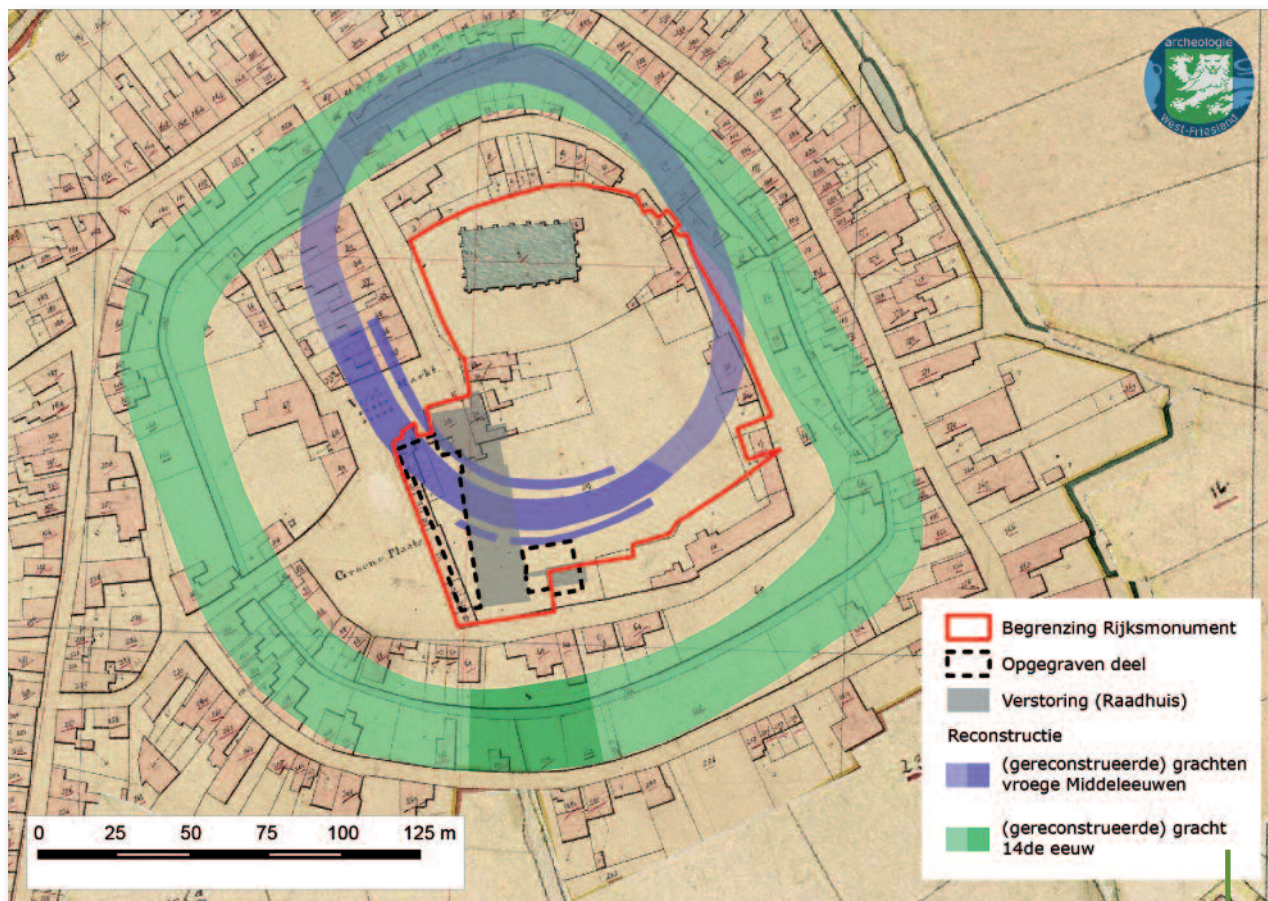

Door de bezetter onderzocht

De eerste kleinschalige onderzoeken in de omgeving van het plangebied werden gedurende de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) uitgevoerd binnen de Wezentuin, de voormalige kloostertuin. Deze onderzoeken waren in eerste instantie een initiatief van de Duitse archeoloog Karl Hermann Jacob-Friesen, Korvettenkapitän en Ortskommandant van Texel. De commandant had zich na zijn stationering verwonderd over het ronde stratenplan binnen het centrum van Den Burg. Dit in combinatie met de plaatsnaam, deed hem vermoeden dat het plaatsje was ontstaan uit een middeleeuwse burg. In samenwerking met het Rijksmuseum van Oudheden uit Leiden werden enkele sleuven gegraven waarin een grote gracht werd aangesneden en waaruit divers middeleeuws aardewerk tevoorschijn kwam. In 1943 volgden nog

enkele waarnemingen van de Letse archeologe Clara Redlich, assistente van de Keulse Professor Walter Von Stokar. Redlich was in opdracht van de Wehrmacht speciaal aangesteld voor het verrichten van onderzoek op militair terrein, waar Nederlandse archeologen niet mochten komen. Een deel van de waarnemingen en profielopnames zijn dan ook afkomstig uit schuttersputjes en loopgraven. In de decennia die hierop volgden leverden meerdere kleine onderzoeken mondjesmaat aanvullende informatie op over de ringwalburg. In 1967 ontstond er in de burg van Den Burg een groot gat. Hier was zonder archeologisch onderzoek een enorme kelder voor het nieuwe gemeentehuis uitgegraven. Wel konden achteraf, nadat de bouwkuip was uitgegraven, vele

Cover: luchtfoto van het centrum van Den Burg. Het cirkelvormige stratenpatroon langs de Gravenstraat, Warmoesstraat en Weverstraat is ontstaan doordat in de 14de eeuw op deze plek een brede gracht werd gegraven. Later nadat de gracht grotendeels was gedempt, zijn de huizen langs de buitenzijde gebouwd.

Het centrum van Den Burg op de Kadastrale Minuut uit 1826. In paars/lila zijn de (gereconstrueerde) grachten van de vroegmiddeleeuwse ringwalburg weergegeven. In groen de gracht uit de 14de eeuw. Deze laatste heeft de uitleg van het huidige Den Burg bepaald. De rode lijn geeft de begrenzing van het archeologisch rijksmonument weer. Binnen de zwarte stippellijnen heeft de opgraving plaatsgevonden. Ter hoogte van het oude raadhuis (grijs transparant) was het bodemarchief reeds verstoord.

sporen uit de prehistorie en de Vroege en Late Middeleeuwen worden ingemeten. Het meest in het oog springend was de vondst van meerdere grachten en een lage aarden wal. Op basis van deze bijzondere resten is door het ministerie in 1968 een groot deel van het centrum aangewezen als archeologisch rijksmonument.

In 2002 heeft archeoloog Flip Woltering alle gefragmenteerde gegevens bij elkaar gezocht en op basis daarvan een vroegmiddeleeuwse ringwalburg gereconstrueerd: het betrof een ovaalvormig omgracht terrein met een wal aan de binnenzijde van de gracht. Het terrein had een afmeting van ongeveer 110 m x 135 m met de huidige Burghtkerk als middelpunt.

Verwachtingen en vragen

Voorafgaand aan het onderzoek van 2017 werden alle beschikbare gegevens op een rijtje gezet om te bekijken welke overblijfselen konden worden verwacht. In de bouwkuip van het oude gemeentehuis, maar ook aan de Beatrixlaan in Den Burg, werden resten van nederzettingen uit de prehistorie blootgelegd. Deze konden ook tijdens de opgraving tevoorschijn komen. Vraagstukken die daarbij opgelost moesten worden hingen samen met het gebruik van het gebied in de verschillende periodes: werd het

bijvoorbeeld ook bewoond vanaf circa 1350 voor Chr. (Midden Bronstijd) net als aan de Beatrixlaan en gebruikte men de omgeving in de latere periodes zoals de IJzertijd en de Romeinse Tijd vooral om te wonen of juist meer als akkerland of was het juist leeg in een bepaalde tijd?

Voor aanvang van de opgraving dacht men dat de woningen die tot de 20ste eeuw aan de westzijde

Een Ansichtkaart uit circa 1910 met daarop de huizen langs 't oude Raaksje aan de Groeneplaats. De foto is richting het zuiden genomen.

van het onderzoeksgebied aan 't Raaksje hadden bestaan, mogelijk oudere voorgangers kenden. Wellicht stonden deze panden bovenop de resten van middeleeuwse huizen. Verwacht werd dat kleivloeren, haarden, wanden, waterputten en andere overblijfselen, die gekoppeld konden worden aan bewoning vanaf de Late Middeleeuwen tot nu, aanwezig zouden zijn. Dat dit hele gebied onderdeel uitmaakte van het kloosterterrein, waarvan het Weeshuis aan de Parkstraat lange tijd nog een laatste overblijfsel was, wisten we toen nog niet.

Van de vroegmiddeleeuwse ringwalburg zouden mogelijk alle drie grachten, maar meer waarschijnlijk alleen de buitenste twee, kunnen worden onderzocht. Over het gebruik van het terrein buiten de omwalling was eigenlijk weinig bekend. De belangrijkste vragen hadden betrekking op de grachten zelf: stond er bijvoorbeeld water in gedurende het gebruik of waren ze droog? Zijn er nog resten van de omwalling terug te vinden; hebben de grachten tegelijk gefunctioneerd of juist opvolgend? Waar zijn de grachten mee opgevuld; wat voor vondsten zijn aanwezig en wat zegt dat over het gebruik?

Koning Radboud

De belangrijkste vraag hangt samen met de datering. Woltering kwam tot de conclusie dat de ringwalburg is aangelegd rond het midden of ergens in de tweede helft van de 7de eeuw (650-700 na Chr.). Dat zou betekenen dat Den Burg in deze periode een machtscentrum binnen het Friese rijk was. Er zou dan sprake kunnen zijn van een lokale Friese heerser die hier woonde. Wellicht was het de (tijdelijke) residentie van de heidense en mythische Koning Radboud, die het in de laatste decennia van de 7de en eerste decennia van de 8ste eeuw (circa 680-719) regelmatig aan de stok kreeg met de Frankische christelijke heersers uit het zuiden.

Er zijn echter archeologen die twijfelen aan deze vroege datering. Zij denken dat de ringwalburg pas later is aangelegd, ruim nadat Radboud was overleden. Aan de hand van de opgraving zou met behulp

Panoramafoto van de opgraving. In het midden zijn de twee aangesneden grachten zichtbaar. De linker is de buitenste en de rechter de brede middelste.

Als de vroegmiddeleeuwse ringwalburg inderdaad in de tweede helft van de 7de eeuw dateert zou het in theorie mogelijk zijn dat de mythische Koning Radboud hier ooit (tijdelijk) resideerde. Afbeelding uit P. Winsemius, Chronique ofte Historische geschiedenis van Frieslandt.

van verschillende dateringstechnieken voor eens en voor altijd duidelijk moeten worden wat de ouderdom van de ringwalburg is.

Ringwalburg

Van de vroegmiddeleeuwse grachten van de ringwalburg werden tijdens de opgraving de buitenste twee gevonden, de binnenste viel buiten het onderzochte gebied.

De grachten konden in meerdere dwarsdoorsnedes (profielen) nauwgezet worden bestudeerd. De buitenste gracht was bijna 6 m breed en 0,8 m diep. De ander werd slechts gedeeltelijk aangesneden, waardoor de exacte dimensies niet konden worden bepaald. Deze gracht was in ieder geval een stuk breder – vermoedelijk rond de 16 m - en ongeveer 1 m diep. Uit het onderzoek is gebleken dat de buitenste en middelste gracht vrij snel na elkaar zijn uitgegraven. Mogelijk gaat het om een uitbreiding van het grachtenstelsel om de aarden wal aan de binnenzijde van de grachten meer te kunnen ophogen en/of te verbreden.

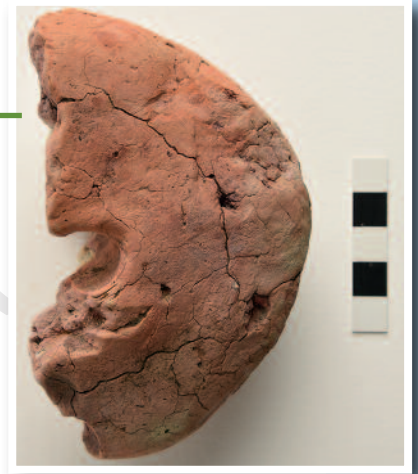
De grachtvulling is nauwgezet onderzocht op de aanwezigheid van dateerbaar vondstmateriaal. Met behulp van *big bags* vol geschept met grond uit de gracht en een grote, speciaal voor dit onderzoek opgezette zeefinstallatie, zijn hele delen van de gracht

Weefgewicht uit de gracht, 15 cm Ø.

Grond uit de gracht staat in big bags klaar om te worden uitgezeefd.

systematisch uitgeplozen. Uit de vulling komen fragmenten van lokaal gemaakt en met de hand gevormde kogelpotten maar ook van op een draaischijf vervaardigd aardwerk geïmporteerd uit het Duitse Rijnland. Bijzonder is de vondst van een donutvormig weefgewicht voor aan de schering van een weefgetouw.

Uit de onderste laag van de buitenste gracht kwam een schedel van een paard samen met meerdere grote botten van runderen tevoorschijn. Mogelijk zijn de resten opzettelijk in de gracht geplaatst, als een soort stichtingsoffer.

Opvallend is de aanwezigheid van vele stukken natuursteen. In totaal zijn 16 kratten met stukken zwerfstenen meegenomen. Hiervan vertoonden 170 stenen brandsporen en breukvlakken ontstaan door opzettelijke verhitting. Mogelijk hangt dit samen met lokale aardewerkproductie waarbij steengruis werd gebruikt, maar de grote hoeveelheid en de aanwezigheid van de stenen vooral in de grachten kan ook verband houden met een belegering van de burgwal waarbij met stenen werd geslingerd.

De grijze banen op de voorgrond zijn vermoedelijke indrukken van karrewielen. Het pad liep in de 14de eeuw vanaf de huidige Zwaanstraat (op de achtergrond zichtbaar) naar de kern van het oude Den Burg net ten zuiden van het huidige kerkterrein.

Resten van de kloostermuur, liggend op een laag van mortelresten. Deze van oorsprong middeleeuwse erfgrans is honderden jaren in stand gebleven.

In de volle middeleeuwen is, nadat de ringwalburg buiten gebruik raakte, een weg of pad aangelegd op de dichtgeworpen gracht. Dit pad, dat herkend werd aan de hand van de indrukken van karrewielen, liep vanaf de huidige Zwaanstraat naar de kern van het oude Den Burg net ten zuiden van het huidige kerkterrein. Mogelijk hangt dit karrenspoor samen met het egaliseren van het terrein en het graven van de nieuwe gracht in de 14de eeuw. Uit historische bronnen is bekend dat Jan van Beaumont, de broer van graaf Willem III van Holland, in 1346 verder van de oude burcht een grotere nieuwe gracht liet aanleggen. Aan deze gracht dankt Den Burg zijn huidige circulaire vorm.

Agnietenklooster

De resultaten van de opgraving waren deels volgens verwachting, maar soms ook buitengewoon verrassend. Zo is uit het archeologisch onderzoek vast komen te staan dat een groot deel van het plange-

bied onderdeel was van het Agnietenklooster. Van het kloosterterrein zijn aan de westzijde meerdere erfafscheidingen gevonden, waaronder diepe kuilen, kleine grachten, een tuunwal en een kloostermuur. Hierop aansluitend is gebleken dat binnen Den Burg oriëntaties en erfgrenzen honderden jaren en misschien wel langer intact zijn gebleven. Zo was onder de uitgebroken resten van de kloostermuur een 2,5 m brede droge gracht aanwezig, die exact dezelfde lijn volgde. Waarschijnlijk gaat het om de eerste uitleg van het kloosterterrein in de Late Middeleeuwen. Aan de hand van het archeologisch onderzoek kunnen nu de exacte grenzen en afmetingen van het kloosterterrein worden bepaald.

Begraven paard

In de kloostergracht werd het skelet van een paard gevonden. Deze was nadat de gracht was gedempt in een ovale kuil begraven. De voorbenen waren onder het dier gevouwen, zijn hoofd lag linksom teruggeslagen richting de achterbenen. De onderkant van het linker achterbeen lag wel in anatomisch verband, maar geheel de verkeerde kant op gedraaid. Op dit been waren twee haksporen zichtbaar die vermoedelijk zijn aangebracht toen het dier op zijn zij lag. Waarschijnlijk heeft men nadat het dier stierf in het been gehakt om het uit de stal te krijgen of juist tijdens de begraving om het in de kuil te laten passen. Op geen van de andere botten zijn snij- of haksporen zichtbaar, waardoor het niet waarschijnlijk is dat het dier is geslacht. Nadat de kuil was dichtgegooid, werd het afgedekt met flinke veldkeien.

In de directe omgeving van het paard werden meerdere botconcentraties gevonden, waaronder een begraving van een compleet varken. Het dier was toen het stierf tussen de 1 en 2,5 jaar oud. Opmerkelijk is de afwezigheid van slacht- of vilsporen. Het varken lijkt in het geheel en voor zover het botmateriaal laat zien, ongeschonden te zijn begraven.

In 2017 is op het kloosterterrein van Hemelum in Friesland tijdens archeologisch onderzoek eveneens

Doorsnede van de kloostergracht met rechts de grijze zoden van een tuunwal.

een begraven paard gevonden. In de kuil werden ook veldkeien aangetroffen, maar in tegenstelling tot het paard uit Den Burg lagen hier de keien onder het hoofd en onder de benen.

De betekenis van deze dierbegravingen is onduidelijk. Waarom werden ze juist hier begraven? Waarom werden er het vlees van zowel paard als varken niet gegeten? In de Late Middeleeuwen werd in principe al het vlees geconsumeerd en werd hoorn en botten gebruikt als grondstof voor werktuigen en sieraden. Wellicht gaat het om zieke dieren die niet geschikt waren voor consumptie of misschien moet de rede voor deze behandeling wel gezocht worden in de meer symbolisch rituele sfeer?

Waterputten

Opmerkelijk is de aanwezigheid van veel waterputten aan de zuidoostzijde van het plangebied langs de Parkstraat.

De putten hadden een ronde of soms rechthoekige insteek (kuil) met daarbinnen een ronde kern van gestapelde zoden. De zoden waren van blauwgrijze klei die vermoedelijk in de natte kwelders rondom Den Burg zijn uitgestoken. Uit het onderzoek bleek dat veel tijd en energie werd gestoken in het onderhoud aan de putten. Op meerdere locaties werden aanwijzingen gevonden voor reparaties waarbij een deel van de oude zoden is vervangen door nieuwe.

Deze aanpassingen waren blijkbaar regelmatig nodig, want diverse waterputten zijn aan de bovenzijde onder de gronddruk bezweken en naar binnen geklapt.

Aan de westzijde van het terrein werd tegen de tuunwal aan een kuil gevonden met een diameter van circa 5 m. Door de flauwe hoek van de insteek en de geringe diepte kan een functie als waterput worden uitgesloten. Mogelijk gaat het om een kuil dat door vee werd gebruikt om uit te drinken. Tegenwoordig zijn op het eiland nog vele van dergelijke 'kolken' zoals ze op Texel worden genoemd, zichtbaar.

In de gedempte gracht die het kloosterterrein begrenste, werd een paard begraven en vervolgens afgedekt met stenen.

6

Een van de waterputten aan de Parkstraatzijde wordt onderzocht. Let op de verschillende zoden die zijn gebruikt in de putwand. Dit hangt samen met onderhouds- en reparatiewerkzaamheden.

Tijdens de opgraving is een 'kolk' gevonden, een drinkplaats voor vee. Tegenwoordig zijn deze nog veel aanwezig op Texel. Hier een kolk bij de Hoge Berg.

Na de reformatie

Uit historische bronnen is bekend dat in 1573 twee burgemeesters van Texel naar Delft reisden om aan de Prins van Oranje vergunning te vragen om het Klooster als Weeshuis te mogen gebruiken. Waarschijnlijk kreeg het voormalig kloosterterrein na deze omwenteling ook een ander uiterlijk. De tuinalwal verdween en het gebied werd ommuurd. Men herbouwde de muur minimaal eenmaal op dezelfde plek.

Tussen het bouw materiaal kwamen hergebruikte profielstenen tevoorschijn die mogelijk van een kapel of kerk afkomstig zijn. Bijzonder was de aanwezigheid van een kuil vol met vensterglas. Een deel van dit glas is gebrandschilderd en kan op basis van de gebruikte motieven worden gedateerd in de 15de eeuw. Mogelijk gaat het in beide gevallen om overblijfselen van de kloosterkapel zichtbaar op de kaart van Scorel uit 1552. Binnen de ommuring zijn resten van meerdere huizen gevonden waarvan een deel waarschijnlijk werd gebouwd nadat het complex in de late 16de eeuw veranderde van klooster naar weeshuis.

In het westelijke deel kwamen resten van drie panden tevoorschijn. Het gaat voornamelijk om dieper ingegraven sporen zoals kelders, waterkelders en uitbraaksporen van poeren en funderingen. Van de funderingen zelf uit deze fase werd vrijwel niets teruggevonden. Opvallend is dat de resten niet georiënteerd waren langs de ommuring van het weeshuiscomplex maar eerder haaks op de Parkstraat. Het vondstmateriaal dat bij deze panden hoort, dateert voornamelijk in de 17de en 18de eeuw.

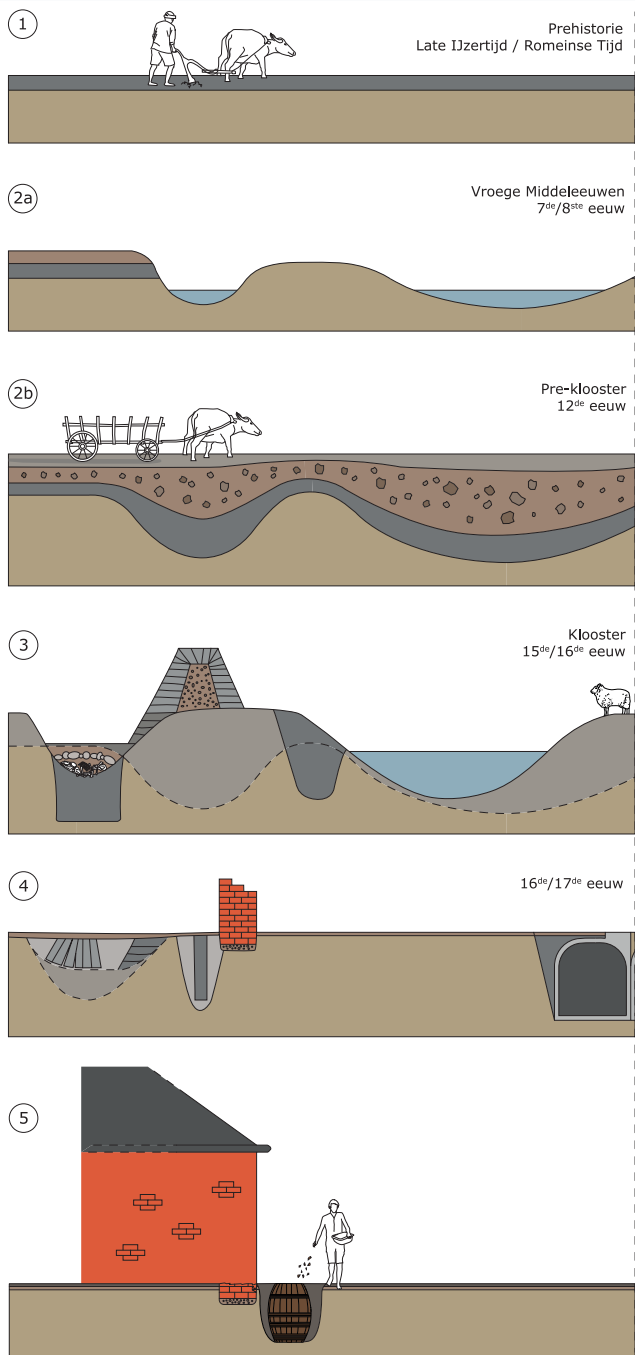
Aan de oostzijde ter hoogte van de voormalige bodewoning kwam een kleine kelder en beerput tevoorschijn. Het vondstmateriaal uit de beerput dateert in de 16de eeuw waardoor niet uit te sluiten valt dat het pand waar het onderdeel van was, al voor de overgang van klooster naar weeshuis werd gebouwd. De kelder bouwde men vermoedelijk in de 17de eeuw. Funderingen werden hier niet gevonden, mogelijk verdwenen ze tijdens de bouw of sloop van de bodewoning.

Onder de achtergevel van de huizen langs 't Raaksje kwamen hergebruikte profielstenen tevoorschijn. Mogelijk zijn deze afkomstig van de laatmiddeleeuwse kloosterkapel.

Tenslotte

Door de nieuwbouw aan het Raaksje en de Vismarkt wordt het 'winkelrondje' van Den Burg weer gesloten. Door de sloop van het gemeentehuis ontstond een open ruimte. Deze wordt nu weer in twee historische eenheden, de Vismarkt en de Groeneplaats, opgedeeld.

Op deze afbeelding worden de verschillende gebruiksfasen van de Groenplaats door de tijd heen weergegeven. **1:** In de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd is het gebied in gebruik als akkerland. Er zal bewoning in de buurt aanwezig zijn geweest. **2a.** In de Vroege Middeleeuwen wordt een ringwalburg aangelegd. Van deze structuur zijn twee grachten tijdens het onderzoek aangesneden. Buiten het onderzochte deel heeft een wal gelegen. **2b.** Wanneer de grachten zijn gedempt is nog onduidelijk. Op de dichtgegooide grachten is een weg of pad aangelegd dat liep vanaf de huidige Zwaanstraat naar de kern van het oude Den Burg. **3.** In de Late Middeleeuwen vormt het onderzoeksgebied onderdeel van het Agnietenklooster. Hiervan zijn diverse erfafscheidingen gevonden waaronder kleine grachten en een tuunwal. Uit deze fase stamt een kolk, waaruit vee kon drinken en het kadaver van een paard dat werd begraven op de erfgrens. **4.** De tuunwal wordt geslecht en het terrein ommuurd. Nadat het klooster verandert in een weeshuis, worden binnen het complex meerdere panden gebouwd. Hiervan zijn de diepere sporen zoals waterkelders en dergelijke teruggevonden. **5.** Opvallend is dat de achtergevels van een deel van de huizen langs 't Raaksje precies op de fundering van de ommuring stond. Op de achtererven zijn tonnen met afval gevonden.

Colofon

© Archeologie West-Friesland, Hoorn, 2019
 Deze folder is een uitgave van Archeologie West-Friesland, het gemeentelijk samenwerkingsverband van Drechterland, Enkhuizen, Hoorn, Koggenland, Medemblik, Opmeer, Schagen, Stede Broec en Texel.
 Tekst: Sander Gerritsen
 Redactie: Michiel Bartels

Meer informatie?

Archeologie West-Friesland
 Gemeente Hoorn
 Postbus 603
 1620 AR Hoorn
 Nederland
archeologie@hoorn.nl
www.archeologiewestfriesland.nl

ISSN 2666-4143

Verantwoording afbeeldingen:
 Alle afbeeldingen zijn vervaardigd door Archeologie West-Friesland met uitzondering van:

Aerophotostock.com: Cover
 Wilma Eelman: 3/2
 Wikipedia: 4/1
texelsewolhistorie.blogspot.com: 7/2

De onderzochte locatie.

